

גיוס חרדים בישראל - פרספקטיבה רחבה

ד"ר ראובן גל |

מוסד שמואל נאמן
למחקר מדיניות לאומית

חברה | 05/24

מוסד שמואל נאמן
למחקר מדיניות לאומית

גיוס החרדים בישראל – פרספקטיבה רחבה

ראובן גל

נייר עמדה | מאי, 2024

אין לשכפל כל חלק מפרסום זה ללא רשות מראש ובכתב ממוסד שמואל נאמן מלבד לצורך ציטוט של קטעים קצרים במאמרי סקירה ופרסומים דומים תוך ציון מפורש של המקור.

הדעות והמסקנות המובאות בפרסום זה הן על דעת המחבר.ת ואינן משקפות בהכרח את דעת מוסד שמואל נאמן

תוכן העניינים

4	מבוא.....
5	1. נתונים .....
8	2. היסטוריה.....
13	3. הנחות יסוד.....
16	4. דרכים אפשריות לפתרון בעיית גיוס החרדים.....
19	סיכום.....

מבוא

נושא גיוס החרדים, כולל הסבבים החוזרים על עצמם לגבי חוק הגיוס, הינו בעל משמעות כבדה ומורכבת: יש לו היבטים חברתיים, ביטחוניים, פוליטיים, משפטיים וגם ערכיים. בצד העיסוק **הפוליטי** בנושא במסגרת הממשלה והכנסת, סוער לא פחות הדיון **הציבורי** המתמקד בשאלה המוסרית-ערכית של השוויון בנטל. רוב העיסוק, בשני הערוצים, הוא ברמת הפרטים, ודומה שמרוב עצים איבדנו את תמונת היער השלם.

כדי לראות את התמונה הרחבה יש צורך בהצגה עדכנית של **הנתונים**; בהתבוננות בפרספקטיבה **ההיסטורית**, הן של הבעיה עצמה והן של מאמצי הטיפול בה; בבחינה עמוקה של מספר **הנחות יסוד**; ולבסוף – בגזירה של **מסקנות והמלצות** לפעולה.

*

1. נתונים¹

נכון לסוף שנת 2023, מונה האוכלוסייה החרדית בישראל כ-1,335,000 נפש (לעומת כ-750,000 בשנת 2009, לפני 15 שנה). במספרם הנוכחי מהווים החרדים 13.6% מכלל האוכלוסייה בישראל (17.2% מתוך האוכלוסייה היהודית). עם קצב הגידול הנוכחי, שעומד על 4.2% בשנה (לעומת 1.4% באוכלוסייה היהודית הכללית), האוכלוסייה החרדית צפויה להכפיל את עצמה כל 17 שנה.

בין השנים 2012 ל-2022 נרשמה עלייה משמעותית במספר תלמידי הישיבות והיכולים² (לא כולל תלמידי חו"ל במוסדות אלו): מ-102,100 ל-145,100. זוהי עלייה של 42% – הגבוהה ביותר מכל העשורים הקודמים – ככל הנראה בעקבות הגידול בתמיכת המדינה בלומדים. הגידול במספר הלומדים החרדים רק בין שנת 2022 ל-2023 עמד על 7.3% (בהשוואה ל-4.1% ו-2.5% בין שנים קודמות). לעומת זאת, הגידול בתקציב הישיבות בין שתי השנים האלו עמד על כ-50 אחוזים.

בהקשר ישיר לגילאי הגיוס לצה"ל, יש לציין כי כיום שיעור הצעירים עד גיל 19 באוכלוסייה החרדית הוא 58% (לעומת 31% באוכלוסייה היהודית הכללית). בהסתכלות קדימה, בשנת 2030 צפויה האוכלוסייה החרדית להגיע ל-16% מכלל האוכלוסייה, אך שיעור הצעירים בתוכם (עד גיל 20) צפוי להיות כמיליון נפש, או 25% מכלל שכבת גיל זו.

שנתון של צעירים חרדים, למשל גברים בני 18, עומד כיום על כ-14,000. ואולם מספרם הכולל של גברים חרדים בגילאי הגיוס, שהינם כיום בעלי פטור משירות, מגיע לכ-57,000. בשנת 2021 עמד שיעור המתגייסים לצה"ל מתוך שנתון ברי הגיוס (גברים בלבד) על 68.6%; שיעור הפטור לגברים החרדים עמד על 17.6% (שאר הפטור, 13.8%, הוא מסיבות בריאות ואחרות). בחישוב על בסיס הנתונים כיום, אם ב-2050 יתגייסו לצה"ל 20% מהגברים החרדים, החיסכון לקופת המדינה יהיה כ-2.5 מיליארד ₪, והדבר יאפשר הפחתה של 10-12 ימי מילואים, בממוצע, מכל מילואימניק.

אפיונים דמוגרפיים אלו הם אלו שעומדים בבסיס הבעייתיות של גיוס החרדים ותחושת אי-השוויון בנשיאה בנטל.

¹ הנתונים להלן לקוחים מתוך [שנתון החברה החרדית בישראל 2023](#), וכן מתוך המסמך '[הגיוס במספרים](#)' - שניהם בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה. [במסמך השני, הנתונים נכונים לשנת 2021].

² 'כולל' – ישיבה המיועדת לאברכים – צעירים חרדים נשואים ובעלי משפחות. חלק ניכר מהם נמצאים מתחת לגיל הפטור, כלומר חייבי גיוס. תלמידי היכולים מקבלים מענק ממשד החינוך, בצורת קצבת הבטחת הכנסה.

כשעוסקים בנתונים על החברה החרדית בישראל, יש להתייחס גם לנתונים הנוגעים לתהליכי השינוי שהחברה הזו עוברת בעשורים האחרונים. מחקרם החלוצי של כהנר וזיכרמן³ הצביע כבר ב-2012 על הופעתם של ציבורים חדשים בתוך החברה החרדים – שנקראים 'חרדים חדשים', 'חרדים ישראלים', או 'חרדים בעלי נגיעות מודרניות' – שעדיין משתייכים לליבה החרדית, אך גם מאופיינים באורח חיים המשלב פרקטיקות שלא בהכרח מקובלות בקהילה החרדית הוותיקה, כמו שימוש באינטרנט, השכלה גבוהה, יציאה לתעסוקה מחוץ לקהילה, צריכת תרבות פנאי כללית ועוד. הערכות עדכניות מציינות את סדר הגודל של הקבוצות הללו כמגיעות כיום לכ-40% מכלל הציבור החרדי⁴. ככל שהדבר נוגע לגיוס לצה"ל, העמדות בקרב חרדים מקבוצות אלו הן מתונות בהרבה מאלו המושמעות בחוגים החרדים השמרניים וגם מפי המנהיגות – הפוליטית והרוחנית כאחד – של הציבור החרדי. לרוע המזל (ועקב סיבות שונות שלא כאן המקום לפרטן) טרם התפתחה מנהיגות מייצגת ו'קולנית' לקבוצות החרדים המודרניים. ואולם אין ספק שהסיכוי היחסי לגייס לצה"ל צעירים מקרבם הוא גדול בהרבה.

דוגמא אחרת המתייחסת לתהליכי השינוי בחברה החרדית היא הקמתו (בשנת 2011) של ארגון "אחוות תורה" – רשת של קהילות ו'כוללים' חרדיים שחבריהם עובדים, או לומדים במוסדות השכלה גבוהה. ביוני 2018 הכריז הרב דוד לייבל, מייסד הארגון ואחד הרבנים הבולטים בעדה הליטאית, כי במסגרת הרשת רשומים כמה אלפי עובדים חרדים וסטודנטים חרדים הלומדים באקדמיה⁵. יש לשער שמספרים אלו עלו באופן משמעותי בתקופה שחלפה מאז⁶. זאת ועוד: לאחרונה (אפריל 2024), התפרסם בעיתון החרדי 'כיכר השבת' מכתב תמיכה נלהב לקהילת 'אחוות תורה', חתום ע"י שורה שלמה של חשובי הרבנים והדיינים בחברה החרדית. באותה הזדמנות התפרסם גם מינויו של רבי מנחם מנדל הכהן שפרן (מפורשי חסידות גור הוותיקה), לנשיאות הארגון, לצידו של הרב לייבל⁷.

נתון נוסף המתייחס ישירות לנושא הגיוס לצה"ל, עולה מתוך מעקב אחר התבטאויות של רבנים חשובים ("גדוילים") בעניין זה. כך למשל התבטא לאחרונה הרב משה הלל הירש, אחד משני ראשי העדה הליטאית, והצהיר (עפ"י מקורות שהיו מעורבים בשיחות שניהלו חברי הכנסת של סיעת דגל-התורה לקראת העברת חוק הגיוס בכנסת) כי חרדי שאינו תלמיד ישיבה "צריך להתגייס לצה"ל"⁸. דברים ברוח דומה – ואף נחרצת יותר – הושמעו והופצו ברבים ע"י הרב אברהם מרדכי גוטליב⁹. הצהרות מסוג זה לא נשמעו כבר שנים רבות מפי מנהיג חרדי כלשהו (נזכיר שמנהיגי עבר בחברה החרדית, כמו הרב שך הליטאי והרב עובדיה יוסף הספרדי, לא חששו להביע עמדות כאלו). ועדיין, יש לזכור שבמקביל להתבטאויות הסובלניות נשמעים כיום שוב ושוב, לעיתים אף ביתר עוצמה, הקולות השמרניים בתוך החברה החרדית השוללים מכל וכל את עצם רעיון הגיוס לצה"ל או למסגרת ממלכתית כל שהיא.

³ כהנר, לי וזיכרמן, חיים (2012). חרדיות מודרנית: מעמד ביניים חרדי בישראל. ירושלים, המכון הישראלי לדמוקרטיה.

⁴ ראו: המכון הישראלי לדמוקרטיה | מודל המנהיגות הרבנית החרדית החדשה בזמן משבר: שיקוף שינויי עומק

⁵ ראו: כיכר השבת | העובד צריך את האברך והאברך צריך את העובד • נאום השבטים החרדי

⁶ על השפעת מנהיגותו של הרב דויד לייבל ודומיו

⁷ ראו: כיכר השבת | קהילת 'אחוות תורה' מתרחבת: הרב מנחם מנדל שפרן מצטרף לנשיאות הארגון לצד הרב דוד לייבל

⁸ ראו: וואלה | הסכמה מפתיעה מהמנהיג החרדי-ליטאי: "מי שלא לומד בישיבה - שיתגייס"

⁹ ראו: YouTube | הרב גוטליב: חרדים צריכים לשרת בצבא כמו כולם

ואולי הנתונים המרשימים ביותר הם אלו שעולים מתוך סקרים שנערכו בחודשים פברואר ומרץ 2024, בתוך תקופת המלחמה הנוכחית ולאחר אירועי ה-7 באוקטובר. סקרים אלו בדקו שינויים בהלכי רוח בתוך האוכלוסייה החרדית ביחס לגיוס לצה"ל בעת הזו: בסקר של המכון הישראלי לדמוקרטיה (מרץ 2023) ציינו 19% מקרב הנשאלים החרדים כי הם תומכים בצורך לשנות את החוק הנוגע לפטור מגיוס הניתן לחרדים. בכלל המדגם היהודי עמד האחוז על 70.10%¹⁰ בהשוואה, בסקר (עבור עמותת 'פנימה') שנערך על ידי חברת 'מנו גבע' בפברואר 2024 נמצא כי חלה עלייה ניכרת בתמיכתם של ציבורים חרדיים שונים ברעיון הגיוס לצה"ל: מצביעיה של מפלגת ש"ס הם אלו ששינו יותר מכל את עמדותיהם בעקבות המלחמה, כאשר 40.5% מתוכם תומכים בגיוס חרדים (גידול של מעל 60%); בקרב מצביעי 'יהדות התורה' עמד אחוז זה על 33.4% (גידול של כ-45% מלפני המלחמה). בכלל המדגם עמד האחוז על 76% (גידול של מעל 7% מאז המלחמה)¹¹.

כדי להבין לעומק את משמעות הנתונים העדכניים האלו, יש צורך להתחקות אחר התהליכים ההיסטוריים שהביאו את מצב החברה החרדית בישראל למקום בו היא נמצאת כיום.

*

---

¹⁰ ראו: [המכון הישראלי לדמוקרטיה | סקר פברואר 2024: 70% מהיהודים תומכים בשינוי הפטור לחרדים בחוק הגיוס החדש](#)

¹¹ ראו: [X | ציוץ של פנימה בנוגע לעמדות הציבור וחוק הגיוס](#)

2. היסטוריה

הצורך – ובמיוחד הפרובלמטיקה הנלווית – בחקיקת חוק גיוס שיפתור את בעיית (אי-) גיוס החרדים לצה"ל נובע מן העובדה הפרדוקסאלית המהדהדת שמחד – במדינת ישראל, שהיא מדינת חוק, מתקיים ופועל, מיום היוסדה, חוק שירות ביטחון המחייב כל אזרח ישראלי בן 18 בשירות חובה בצה"ל; ומאידך – כל הגברים הצעירים החרדים, בהגדרה קבוצתית, פטורים משירות זה, בתוקף **סְטוּס קוּו** ("מצב קיים"), ולא על בסיס חוק.

שני אירועים היסטוריים הם שהולידו את הבעייתיות הפרדוקסאלית הזו בנושא גיוס החרדים לצה"ל.

האירוע הראשון קרה בעיצומה של מלחמת העצמאות, כאשר בן גוריון נעתר לדרישת החרדים (שמספרם המוערך, במדינה שטרם נולדה, היה פחות מחמישים אלף!) להעניק פטור משירות צבאי ל-400 תלמידי ישיבות. בן גוריון עשה זאת לא משום שלי'הגנה' (עד מאי 1948), או לצה"ל (שנולד תוך כדי המלחמה), היו מספיק לוחמים. ההיפך הוא הנכון: המחסור בחיילים לוחמים היה כה קריטי שצעירים, שורדי השואה, שהגיעו ארצה בספינות העלייה, נלקחו היישר מן האוניות אל מחנות הצבא ולאחר טירונות קצרה נשלחו אל שדות הקרב. רבים מהם נהרגו שם, עוד לפני שהספיקו להיות אזרחים במדינה אליה הגיעו היישר ממחנות הפליטים באירופה.

מה הייתה, אם כן, הסיבה להחלטתו ההיסטורית של בן גוריון? וחשוב מכך – מה היה המניע של מנהיגי הציבור החרדי להתעקש כל כך על 400 תלמיד הישיבות?

הסיבה הייתה פשוטה וטראגית בעליל: במאי 1948 מלאו בדיוק שלוש שנים לסיומה של המלחמה באירופה ולכניעתה של גרמניה הנאצית. היישוב בארץ ישראל רק התחיל לקלוט את גודל השואה ואת אובדן המיליונים באירופה. הדרך היחידה להציל את האודים המוצלים מאש השואה, לשמר את מזער האלפים מתוך שישה המיליונים שנספו (ושחלק גדול מאד מהם היו יהודים חרדים ממזרח אירופה), הייתה לגרום לכך שכל הילדים/בנים/בחורים/אברכים, בקהילות החרדיות בישראל, כולם בלי יוצא מן הכלל, ילמדו ב'חידרים', בישיבות וב'כוללים', וידגקו בלימוד תורה בלבד. החברה החרדית כולה הפכה להיות "חברה לומדת" (כפי שהכתיר זאת בזמנו פרופ' מנחם פרידמן¹²). זו הייתה החלטה הישרדותית: כל מטרתה הייתה להציל את שארית הפליטה. וזוק: אורח החיים הזה שהתפתח בישראל לא היה אופייני לקהילות חרדיות באירופה לפני המלחמה; הוא לא נעשה אופייני לקהילות החרדיות במרכזים אחרים בעולם (ארה"ב, אנגליה, בלגיה וכו'); והוא לא נשאר נאמן לתפיסת חז"ל לפיה 'קדמה דרך ארץ את התורה'. עיקר תכליתה של החלטת החזון איש והרב מבריסק – מנהיגי הציבור החרדי באותם ימים – הייתה להציל את שרידי היהדות החרדית. ונכון: כשנוקטים בצעד שרידותי, רק על מנת לשרוד, קאמצים כל דרך ומכשירים כל אמצעי. בראייה היסטורית, אם כן, תחילתו של פולחן "תורתם אמונתם" לא הייתה מטרה; היא הייתה אמצעי להשגת מטרה.

¹² פרידמן, מ. (1991). [החברה החרדית - מקורות, מגמות ותהליכים](#). מכון ירושלים לחקר ישראל.

להחלטה ההיסטורית הזו של בן גוריון היה גם פרק ב', כ-30 שנה מאוחר יותר: כשקרה המהפך הפוליטי בשנת 1977 וממשלת הליכוד החליפה לראשונה את ממשלות מפא"י ששלטו עד אז, ביטל ראש הממשלה החדש, מר מנחם בגין, את מכסת הפטור המקורית של 400 תלמידי הישיבות וקבע שכל צעיר חרדי שייבחר ללמוד בישיבה יוכל לעשות זאת ולקבל "דיחוי" מהשירות בצה"ל. הנה כך נוסחו שני הסעיפים הרלוונטיים בהסכמים הקואליציוניים שנחתמו בין הליכוד לבין המפלגות הדתיות בשנת 1977: "א. לא תהיינה הגבלות למספר הישיבות ולמספר התלמידים שיוכלו ללמוד בישיבה. ב. יאופשר לתלמידי ישיבות תיכוניות ומקצועיות להתקבל בישיבות וכמו כן לבעלי תשובה... **ההסדר** (ההדגשה שלי; ר.ג.) בעניין זחיית שירותם של בחורי ישיבה אשר "תורתם אומנותם" יחול גם על אלה."

תוך מספר שנים מועט התחלף המספר 400 לעשרות אלפים: כ-30,000 חרדים פטורי גיוס בשנות ה-90; כ-40,000 בשנת 2000; וכיום – בין 60 ל-75 אלף (תלוי בהגדרת גיל הפטור). וכל זאת – על בסיס "ההסדר".

יש להדגיש: החלטות הממשלה – הן אלו של בן גוריון בראשית שנות ה-50 והן אלו של בגין בסוף שנות ה-70 – לא רק סיפקו לגיטימציה לפטור משירות צבאי לכל בני החברה החרדית. החלטות הממשלה בעניין זה גם קבעו את מפרט ההטבות והתגמולים להם זוכים תלמידי הישיבות. מעבר לסבסוד הממשלתי המלא או החלקי בו זוכים כל מוסדות החינוך החרדיים (בין אם הם בגדר מוסד 'פטור' או בגדר מוסד 'מוכר שאינו רשמי'), יש לכלול גם את מקורות ההכנסה הישירים להם זכאים כל האברכים הרשומים ב'כולל': גמלת הבטחת הכנסה של הביטוח הלאומי; הבטחת הכנסת-מינימום לאברכים ממשרד הדתות (קצבאות "תורתו אומנותו"); וכן הנחות ארנונה, והנחות במעונות יום וגני ילדים. על כך יש להוסיף גם את התמיכות הכספיות הפרטיות, המשתנות מישיבה לישיבה.

במילים אחרות – לא החרדים הם אלה ש"המציאו" את ההטבות הכספיות מהן הם נהנים; ממשלות ישראל לדורותיהן הם אלו שהגדירו, חוקקו וחזרו ואישרו את העיוות הכלכלי הזה. העסקנים החרדים רק למדו לאורך השנים כיצד לחלץ מהממשלות השונות כמה שיותר.

האירוע ההיסטורי השני שהוליד את הבעייתיות הנוכחית בנושא גיוס החרדים לצה"ל הוא 'חוק טל' – נכון יותר, ביטולו של חוק זה. עיקרון הסטטוס קוו שהתחיל עם החלטתו של בן גוריון ב-1949, נמשך ברצף עד 1977, וגם אז, כמתואר לעיל, לא הופר אלא רק הסיר את כל המגבלות המספריות על הענקת פטור משירות לגברים חרדים – עיקרון זה הגיע לקיצו רק ב-1998, כאשר בג"צ פסק שסמכותו של שר הביטחון לפטור מועמד לשירות ביטחון משירות צבאי (בתוקף אותו סטטוס קוו) אינה כוללת הענקת פטור גורף לכלל תלמידי הישיבות, ובמקומו דרושה **חקיקה ראשית**.

שתי התפתחויות דרמטיות קרו בעקבות החלטה זו: הראשונה, הפגנת ענק של הציבור החרדי (כ-350 אלף מפגינים, עפ"י הערכת המשטרה), ב-14 בפברואר 1999, כנגד מה שהחרדים ראו כשינוי והפרה, מצד הבג"צ, של **הסטטוס קוו** בענייני דת (לא רק לגבי גיוס תלמידי ישיבות, אלא גם לגבי מעמד בתי הדין הרבניים והמועצות הדתיות). כאן הפגינו לראשונה החרדים את עמדתם הנחרצת כנגד כל מי שינסה לעקוף עליהם גיוס. ההתפתחות השנייה, כשישה חודשים לאחר מכן, הייתה מינוייה, ע"י הממשלה, של **וועדת טל**, בראשות השופט בדימוס צבי טל, במטרה לגבש "הסדר ראוי" שיפתור את הבעייה שנוצרה. בדיוק חמישים שנה אחרי החלטתו ההיסטורית של בן גוריון לפטור 400 חרדים

משירות צבאי – נדרשה עתה ממשלת ישראל, ועימה החברה הישראלית כולה, לפתור את 'הפלונטר' שייצר אותו פטור.

ועדת טל הורכבה מנציגי סקטורים שונים ומגוונים: בנוסף לשופט צבי טל (איש דתי ומכבד מסורת), היא כללה את מזכיר הממשלה עו"ד יצחק הרצוג ועוזר שר הביטחון מר חיים ישראלי; נציג צה"ל היה האלוף משה נתיב, לשעבר ראש אגף כוח אדם בצה"ל; וכן היו בה שני רבנים בכירים – הרב מרדכי קרליץ - ראש עיריית בני ברק, והרב אשר טננבוים - מזכיר ועד הישיבות בארץ-ישראל (שהשתתף במהלך כל ישיבות הוועדה אך לבסוף נמנע מלחתום על הדו"ח הסופי). חברים נוספים בוועדה היו נציגי השלטון המקומי ונציגי משרד המשפטים.

מלכתחילה לא התכוונה "ועדת טל" (או בשמה הרשמי "הוועדה לגיבוש ההסדר הראוי בנושא גיוס בני הישיבות") להגיע לפתרון מוחלט של בעיית חוסר השוויון בנשיאת נטל השירות הצבאי מצד הקהילה החרדית. היא גם לא שאפה לפתור את הבעיה התעסוקתית של החברה החרדית. המטרות שהוועדה שמה לפניה (תוך פרשנות של כתב מינויה הרשמי) היו:

1. מציאת פתרון **ישים ומעשי** (לבעיית גיוס בני הישיבות) שניתן יהיה לתרגמו **לחוק מחייב**.
  2. יצירת **מגמה** של צמצום ה**ניכור והקיטוב** הקיים בין חילונים לחרדים.¹³ (ההדגשות שלי; ר.ג.)
- בהתאם לכך, המליצה הוועדה (וכך אף התקבל בחוק שהועבר בכנסת בהמשך) שעם הגיעו לגיל 22, יקבל בחור הישיבה (הכפוף להסדר "תורתו אומנותו") אפשרות **"לשנת הכרעה"** בה יוכל לבחור האם להמשיך ללמוד או לצאת לעבוד. מי שיבחר לעבוד. מי שיבחר לעבוד יוכל לבחור בין שירות צבאי מקוצר (של שנה וארבעה חודשים **ומילואים** לפי צורכי הצבא), לבין שירות אזרחי של שנה, ללא שכר ועם אפשרות עבודה נוספת. בנוסף המליצה הוועדה כי יורחבו מסגרות לשירות בצבא כמו הנח"ל החרדי ותיאכף ביתר קפדנות בחינת השוהים תחת ההסדר.

ההנחה שליוותה את חברי ועדת טל בעבודתם הייתה **שישום החוק יוביל בהדרגה ליציאה מתרחבת של בני ישיבות לשירות צבאי או אזרחי** ובעקבות כך תיפתח בפניהם האפשרות להשתלב בשוק העבודה ואף להיחשף ולהשתלב יותר בחברה הישראלית הרחבה. מודעים לעובדה שהמלצותיהם הפשרניות לא עומדות במבחן השוויוניות והצדק המוחלט, ציינו חברי הוועדה בעצמם כי **"הערכת הוועדה היא כי בעקבות יישום המלצותיה, בטווח הבינוני והארוך, יחולו גם שינויים חברתיים אשר עשויים להוביל בסופו של דבר גם לשינוי במתכונת ההצטרפות להסדר, ובמיוחד במתכונת ובהיקף המצטרפים הנותרים ללמוד בישיבות פרק זמן ארוך, המונע מהם מעשית לאחר מכן שירות צבאי משמעותי"**¹⁴.

באפריל 2000 הוגש דו"ח הוועדה, וב-23 ביולי 2002 אושר **בכנסת "חוק דחיית שירות לתלמידי ישיבות שתורתם אומנותם"** ("חוק טל"), כהוראת שעה ל-5 שנים. **לראשונה בישראל התקבל חוק שהסדיר את נושא גיוסם של החרדים.**

יישומו של "חוק טל" היה הדרגתי ביותר: בחמש השנים הראשונות לאחר שהועבר בכנסת נשאר החוק, בעיקרו, בבחינת "אות מתה". הן צה"ל והן משרדי הממשלה הנוגעים בדבר לא נקטו בשום פעולה ממשית ליישום של החוק. רק לקראת סוף שנת 2007 (שהוא גם סוף תקופת 5 השנים שנועדו

¹³ [הוועדה לגיבוש ההסדר הראוי בנושא גיוס בני ישיבות - דו"ח בראשותו של השופט צבי א' טל](#) .

¹⁴ שם, פרק ו', 'סוף דבר'.

מלכתחילה לחוק זה) נקטה הממשלה בצעד משמעותי בהקימה את "מנהלת השירות האזרחי-לאומי" במשרד ראש הממשלה¹⁵, וכן הורתה לצה"ל לפעול באינטנסיביות לגיוס חרדים במסגרות מיוחדות. במקביל האריכה הכנסת את תוקפו של "חוק טל" בעוד 5 שנים נוספות.

במשך חמש שנים, בין 2007 ל-2012, פעל חוק טל כתיקנו. בשנים אלו התגייסו לצה"ל ולשירות האזרחי-לאומי קרוב ל-10,000 חרדים! הם עשו זאת מרצונם, על בסיס החוק שאיפשר להם לצאת ל"שנת הכרעה" ואז להחליט בעצמם אם הם רוצים לחזור לישיבה לצמיתות, או לצאת מהגדרת "תורתם אומנותם" ולהצטרף לעולם השירות והתעסוקה. זה לא הסתיים בכך בלבד: אותם חרדים שהשתחררו מהשירות הצבאי, נקלטו בשוק העבודה ושיעור התעסוקה אצלם עמד על כ-90% – גבוה משיעור התעסוקה של כלל הגברים בישראל, ובוודאי גבוה משיעור התעסוקה בקרב גברים חרדים בכלל¹⁶.

כל זה קרס בבת אחת ב-21 בפברואר 2012, כאשר בג"צ, בהרכב מורחב של 9 שופטים, ביטל את חוק טל. על-פי דעת הרוב, שכלל את הנשיאה דורית ביניש והשופטים מרים נאור, אליקים רובינשטיין, אסתר חיות, חנן מלצר וניל הנדל, יישומו של חוק טל לא עמד בדרישת המידתיות ולכן איננו חוקתי. מנגד, השופטים אשר גרוניס, אליעזר ריבלין ועדנה ארבל נשארו בעמדת מיעוט והתנגדו לביטולו של החוק.

מאז אותה החלטה מסתובבת ממשלת ישראל סביב הזנב של עצמה עם ניסיונות לחקוק חוק גיוס חדש – ולשווא:

- שלוש ועדות פרלמנטריות וממשלתיות ישבו על המדוכה בין השנים 2012-2014 לשם כך, בראשות ח"כ יוחנן פלסנר, יעקב פרי ואיילת שקד. דיוני הוועדות הולידו תיקוני חוק זמניים (מס' 19; מס' 21).
- בין השנים 2014-2016 – שורה של עתירות שהוגשו נגד תיקון מס' 19 ותיקון מס' 21 לחוק שירות ביטחון.
- בספטמבר 2017 ניתן פסק דינם של תשעת שופטי בג"ץ בפרשת התנועה למען איכות השלטון, אשר קבע ברוב גדול (8 מול 1) את ביטולו כליל של הפרק בחוק שירות ביטחון העוסק בדחיית שירות חרדים.
- בעקבות פרוץ מלחמת 'חרבות ברזל' ביקשה הממשלה להעביר חוק שכלל שינויים בנוגע למשך השירות בסדיר ובמילואים וכן תיקונים בחוק לגבי גיוס חרדים. עקב לחצים קואליציוניים (שר הביטחון יואב גלנט הודיע כי לא יתמוך בהצעה זו) חזרה בה הממשלה מניסיון זה.
- ב-28 במרץ 2024 בג"ץ הוציא צו ביניים המורה למדינה להפסיק את תקצוב הישיבות החרדיות אשר תלמידיהן אינם מתגייסים לצבא, החל מה-1 לאפריל בשנה זו.
- בעת כתיבת שורות אלו מתנהל מאבק פנים-ממשלתי (בין ראש הממשלה לבין השרים גלנט וגנץ) על הגשת חוק גיוס לאישור הכנסת. פרט לדחייה נוספת של פיתרון הבעייה לא נראית שום התקדמות בנושא זה.

¹⁵ הח"מ עמד בראש צוות ההקמה של המנהלת הזו ובהמשך גם בראשה, בשנים 2007-2009.

¹⁶ ראו: [דוח מוסד נאמן בנושא חוק טל](#)

כותב שורות אלו היה מהבודדים שקראו לבג"צ שלא לגנוז את חוק טל, עוד בטרם קרה הדבר¹⁷; ולאחר מכן חזר וחיווה את דעתו, פעמים רבות, שביטול החוק הינו בכייה לדורות¹⁸. נציין גם שחוק טל נכלל, במסמך של מוסד נאמן, בין הדוגמאות ליוזמות לצמצום הקיטוב בחברה הישראלית¹⁹.

לכל בר-דעת ברור כיום שבעיית גיוס החרדים איננה עומדת בפני פתרון מידי, לפחות לא על ידי הממשלה הנוכחית הכבולה בידי המפלגות החרדיות. על מנת לשרטט כיונים אפשריים לפתרון עתידי, יש לבחון, קודם כל, מספר הנחות יסוד.

*

---

¹⁷ ראו: [הארץ | לא לגנוז את חוק טל](#)

¹⁸ ראו למשל:

- [דוח מוסד שמואל נאמן | 'חוק טל': הרקע, הצורך, האילוצים וקווים לפתרון אפשרי](#)
- [ערוץ 7 | "ביטול חוק טל פוגע בגיוס החרדים"](#)
- [ד"ר ראובן גל - ראש צוות שילוב חרדים בטכניון מדבר על המצב המבולגן שבו נמצא חוק טל](#)
- [YouTube | ד"ר ראובן גל, מוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית 'חוק טל' - לאן?](#)

¹⁹ [דוח מוסד שמואל נאמן | יוזמות עבר לחיזוק הלכידות החברתית: לקחים מהעבר](#)

3. הנחות יסוד

הנחות היסוד שיוצגו להלן אינן מהוות עדיין המלצות לפתרון הבעיה. תכליתן, כנובע משמן, לשמש כיסודות שעליהם ניתן יהיה להציע פתרונות אפשריים לבעיית גיוס החרדים. נציין, אפוא, **שמונה הנחות יסוד עיקריות**, אותן גזרנו הן מניתוח הנתונים שהוצגו והן מבחינה מעמיקה של גלגוליו ההיסטוריים והמשפטיים של הנושא.

1. **אין – ולא תיתכן בעתיד – אפשרות כפייה.** כל ניסיון לכפות על החרדים גיוס לצה"ל לא רק שלא יצלח אלא אף יעורר התנגדות עיקשת יותר מצידם. מבחינתם הנושא הוא בבחינת "ייהרג ובל יעבור". וכבר ראינו בעבר (ראה לעיל) הפגנות מחאה של מאות אלפי חרדים כנגד גיוסם בחובה. מנהיגי הציבור החרדי מחייבים את מאמיניהם להיות מוכנים להישלח לכלא ולא להיענות לכפייה שכזו.²⁰

2. **נדרש פתרון 'חכם' גם אם לא 'צודק' לחלוטין.** זאת, לא רק בשל סירובם העיקש של החרדים לפתרון "צודק" (שוויון בנטל), אלא גם בהסתמך על עמדת בית המשפט העליון: בג"צ, בכל פסיקותיו בנושא הגיוס לא הציב דרישות נוקשות לגבי טיב ומשך השירות בצבא, ונמנע מלהתעמק במסגרת הדיון החוקתי בעקרון השוויון, בהבדלים בין שירות במסלולי שירות מלאים ובמסלולים מקוצרים, ואפילו לא בין שירות צבאי ושירות לאומי-אזרחי.

3. **הסמכה מפורשת בחוק.** בעקבות החלטות בג"ץ, ברור כי כל מתווה לגיוס חרדים (ובצידו – לפטור בהיקף נרחב) מחייב הסמכה מפורשת בחקיקה ראשית. (החקיקה שנתקבלה בעקבות ועדת טל אכן עמדה בדרישה זו).

יחד עם זאת --

4. **הפתרון החקיקתי חייב להיות מושג בהידברות, בהתחשבות הדדית ובהסכמה.** שוב, התקדים של חוק טל מהווה דוגמה לכך (וביטולו ע"י בג"צ אינו שולל עובדה זו!): הפעם הראשונה בה הונח היסוד לחקיקה שהחליפה את הסטטוס קוו בנושא גיוס החרדים הייתה באמצעות ועדה שכללה נציגי חרדים לצד נציגים חילוניים מהממשלה, הצבא ומערכת המשפט. על זאת יש להוסיף: הלכי הדעות ברחוב החרדי כיום, כחצי שנה בתוך המלחמה שפרצה בעקבות ה-7 באוקטובר, נוטים באופן מובהק יותר לכיוון של מציאת פשרה בנושא הגיוס – כפי שהראינו לעיל בפרק הנתונים. זהו שינוי שיש לנצל, בטרם נאחר. מנגד, גם מן הציבור החילוני תיזדרש מידה רבה של רגישות והתחשבות, למשל בהבנה שזהות יהודית חשובה למדינת ישראל לא פחות מביטחון צבאי-מדיני-כלכלי. זהות שכזו כלולה במגילת העצמאות והינה חלק מהחוסן הלאומי. נדגיש שהגעה להסכמה איננה פשוטה כלל וכלל, בעיקר כאשר אפשרות של וטו נמצאת בידי הצד "החלש" לכאורה (החרדים), אך היא מגוּוּנה בדומיננטיות קואליציונית-פוליטית.

²⁰ ראו: ישראל היום, 2024 | כעבור כמעט שלוש שעות: הפגנת החרדים במחאה על חוק הגיוס הגיעה לסיומה

5. **תפיסה קבוצתית של עקרון השוויון.** פסיקות בג"צ מעידות על כך שבית המשפט מבחין בין נטל הגיוס המצופה מהצעירים בני הגיוס החרדים לבין זה שעל כתפי מקביליהם שאינם חרדים: בעוד אל הראשונים הוא מתייחס כקבוצה עליה יחולו חובות מסוימים, לגבי שאר המגויסים ההתייחסות היא אינדיבידואלית. הבחירה בקבוצה, ולא בפרט, כיחידת השוויון העיקרית, מקנה לכנסת גמישות רבה בעיצוב ההסדר במסגרתו כל קבוצה תישא בחלק יחסי סביר של הנטל החברתי הכולל, מבלי לקבוע מסמרות באופן בו הנטל מתחלק בין החברים בכל אחת מהקבוצות. ביטוי עיקרי לרעיון זה בחקיקת הפטור מגיוס הוא מכסת הפטור הקבוע ("הסדר המתמידים") עליה עצמה בית המשפט לא קרא תיגר, וזאת למרות שלא קיים הסדר מקביל לציבור הכללי, שם פטורים ניתנים, ככלל, על בסיס אינדיבידואלי, לפי קריטריונים קבועים מראש ולא על בסיס מכסה. נציין, במאמר מוסגר, שהכלת התפיסה הקבוצתית של עקרון השוויון במקרה של החרדים עשויה להעלות במהרה תביעות ליישום דומה גם לגבי קבוצות מיעוט אחרות (ערבים, למשל).

6. **תהליכיות.** השינוי ביחס לגיוס חרדים לצה"ל אינו אפשרי במהלך חד וקצר, נוסח 'זבנג וגמרנו'. החברה החרדית זקוקה לזמן כדי 'לעכל' את השינוי, להיווכח שהשינוי איננו פוגע באורחות חיי הקהילה החרדית ואיננו מסכן את קיומה. גם צה"ל זקוק לתהליך הדרגתי בקליטת המתגייסים החרדים ובמציאת הדרכים האופטימאליות לשילובם במערכת. הדגש על תהליכיות איננו נוגד את ההכרח בחקיקה: התבוננות מעמיקה בפסקי הדין של בג"צ בנושא מלמדת כי הציפיה של בית המשפט מהמדינה היא תנועה הדרגתית ("פרוגרסיביות") אל עבר הגברת השוויון, וחילוקי הדעות בין השופטים מתמקדים בזיהוי הקצב הסביר של ההתקדמות על פני ציר הזמן וביעילות ההסדר הקבוע בחוק. הוכחה נוספת לחשיבות התהליכיות בכל הנוגע להשתלבות החרדים בחברה הישראלית עולה מתוך התבוננות בתהליכי השתלבותם במוסדות ההשכלה הגבוהה ובתחומי תעסוקה מועדפים²¹.

7. **מדיניות פיסקאלית חכמה,** כזו שתשלב תמריצים משמעותיים לגיוס, מבלי להיגרר לסנקציות כלכליות. הציבור החרדי איננו אדיש כלל וכלל לתמריצים כלכליים, אך גם איננו פוחד ממחסור כלכלי. במסגרת הפרט והמשפחה רגילים החרדים 'להסתדר' ברמת חיים נמוכה. הם עושים זאת מבחירה. ובאשר למסגרות החינוכיות (בתי ספר, ישיבות, 'כוללים') – לא יקשה על הציבור הזה למצוא חלופות לכל סנקציות שיוטלו עליו מצד המדינה²². לעומת זאת, הענקת תמריצים כלכליים משמעותיים ותיגמולים כספיים, הן למתגייסים עצמם והן לישיבות ש"תצטיינה" בשיעור מתגייסים גבוה – אלו יכולים להוות מנופים רבי עוצמה. לגישה שכזאת יש גם תקדים בבתי"ס ממלכתיים: משרד החינוך מעניק, מאז 2009, פרסים כספיים לבתי הספר המובילים בגיוס תלמידים ליחידות קרביות. המענק הכספי הוא של 10,000 ₪ לבית ספר שהגיע למקום

²¹ ראו: דו"ח מוסד נאמן: איך להביא חרדים למקצועות מדע וטכנולוגיה?

וכן: דו"ח מוסד נאמן: איך להביא (עוד) חרדים למקצועות מדע וטכנולוגיה?

²² כבר למחרת צו הביניים שהטיל בג"צ ב-28 במרץ 2024, שהורה למדינה להפסיק את תקצוב הישיבות החרדיות -- יצאו שליחי קהילות חרדיות אחדות לחו"ל על מנת לגייס מקורות תמיכה חלופיים.

הראשון, וסכומים נמוכים במעט לבתי"ס שבאים אחריו²³. בראייה של תקציב המדינה, יש לשער שצמצום ההטבות לשיבות וליכוללים' (כתוצאה מיציאת חרדים מן הישיבות לשירות צבאי) יתקזז עם (ואולי אף יעלה על) תוספת התמריצים.

8. לגיוס חרדים תהיה השפעה משמעותית על צה"ל. מדובר לא רק בסידורים לוגיסטיים (מזון, מגורים וכו') וארגוניים (תנאי שירות שונים); גם לא רק בהשלכות שתהיינה על שילוב נשים ביחידות מסוימות ועל מחסומים בקידומן. מצב בו 'מינון' החיילים החרדים בצה"ל יתחיל לטפס לעבר עשרות אחוזים מכלל הסד"כ, יש לו השלכות ערכיות, פיקודיות ונורמטיביות ארוכות טווח. 'רוח צה"ל', התרבות הארגונית שלו, ואפילו אופי הלחימה שלו יושפעו בהדרגה עם גידול מספר החיילים החרדים בו. במספרים ריאליים, אם מתוך סך כל ברי הגיוס החרדים כיום (כ-57,000 גברים) יתגייסו רק 25 אחוזים – יגיע מספרם ל-14,500. זהו סדר גודל של אוגדה צה"לית מלאה במונחי סד"כ, אך סימן שאלה גדול במונחי כח לוחם בצבא ממלכתי. כפי שתאר זאת בזמנו תא"ל אביחי רונצקי, הרב הצבאי הראשי של צה"ל (בשנים 2006–2010):

"עשרת אלפים חרדים בצה"ל יכולים למלא שלוש חטיבות. אם יפזרו אותם ביחידות הצבא נקבל חצאי יחידות שבנויות על חרדים, שבהינתן פקודה של המפקדים, אם הרבנים יגידו אחרת – יאלצו להחליט למי הם מצייתים, למפקד או לרב"²⁴.

לאור כל זאת, ברור הוא שצה"ל יידרש לשקול ולנהל בזהירות רבה את תהליך השילוב של אוכלוסייה ייחודית זו.

כאמור, על בסיס 8 הנחות היסוד הללו, ניתן כעת לגשת להצעת פתרונות אפשריים לבעיית גיוס החרדים.

*

²³ ראו: ישראל היום, 2012 | בתי הספר מתגייסים לקרבי

²⁴ אביחי רונצקי (תמצית דברים), בתוך: מאיר אלרן ויהודה בן מאיר (עורכים), גיוס חרדים לצה"ל – חידוש 'חוק טל'. מזכר 119, המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS), יוני 2012. עמ' 31.

4. דרכים אפשריות לפתרון בעיית גיוס החרדים

הפתרון המוצע להלן מתבסס על שלוש רגליים עיקריות: האחת – "לא כולם"; השנייה – מודל תקצוב (מוסדי) ותגמול (אישי); השלישית – בניית מסגרות דיפרנציאליות בתוך צה"ל.

▪ **"לא כולם":** חוק הגיוס יטיל חובת גיוס על מלש"בים חרדים, אולם יאפשר לכל ישיבה ו/או 'כולל' לקבוע את מספר ואת זהות המתגייסים, בכל מחזור גיוס. כזכור, גם בתוך החברה החרדית נשמעים כיום קולות התומכים בגיוסם לצה"ל של אלו 'התופסים טרמפ' בישיבות. הערכה גסה מדברת על בין 15 ל-25 אחוזים שכאלה, מותנה ברמת הישיבה²⁵. בהתאם, חוק הגיוס המוצע יחייב כל ראש ישיבה (ר"מ, ראש מיתבתא) לאתר את הקבוצה הזו בישיבתו, להגיע להסכמה עם היחידים (ובמידת הצורך עם משפחותיהם) ולהביאם לשערי הצבא. לא מדובר, אפוא, במכסות ואף לא בכפיה, אלא בהחלטה מוסכמת בגיבויו של הר"מ, שהינו דמות סמכותית ומכובדת. העובדה שהדרישה איננה כוללת את כל תלמידי הישיבה ואף מותרת בתוכה, להמשך לימודים (והמשך פטור), את ה'עילויים' ואת התלמידים 'הרציניים' – ממזערת את ההתנגדויות. יותר מכך: מבחינת הישיבה/הכולל וראשיה לא ייחשב הדבר "סילוק" של תלמידים אלו מן המוסד, ר"ל; הקשר עם תלמידים אלו יישמר ואולי אף יזכו למעמד מיוחד, נוסח "שמח זבולון בצאתך" (כפרשנותם של ראב"ע, רלב"ג ואחרים)²⁶. הציפיה היא שבאופן הדרגתי יעלה אחוז המתגייסים מכל ישיבה ותוך שנים אחדות יתייצב על שיעור אופטימאלי שיניח את דעת כל הצדדים.

נדגיש כבר כאן שיש להיזהר מלהגיע למצב שבו המגויסים לצה"ל מבין תלמידי הישיבות יהיו אך ורק אלו המכונים 'נושרים'. גיוסם של אלו בלבד יימשך, מחד, את הגיוס לצה"ל כמהלך בעל ערך נחות בחברה החרדית, ומאידך יביא לשערי צה"ל מתגייסים בעלי איכויות נמוכות בלבד. מאמצי הגיוס צריכים להיות מופנים גם אל בחורי ישיבה ואברכי 'כולל' מצטיינים, כאלו שאינם בהכרח רואים עצמם מסתפקים אך ורק בלימוד תורה כל חייהם. אדרבא, מתוך הנחה שצעירים בקבוצת ה'עילויים' נוטים יותר לשמור על אמונתם והחשש 'לחילון' אצלם קטן יותר – יתכן שדווקא כאן ייקצאו מועמדים לא מעטים לגיוס, בוודאי כשהדבר מלווה בתגמול הולם. גם מבחינת צה"ל יהיה בכך יתרון ואף תועלת משמעותית (ראו להלן בסעיף מסגרות דיפרנציאליות בצה"ל).

▪ **מודל תקצוב (מוסדי):** במקביל לתהליך האיתור והגיוס הזה, יופעל תהליך התיגמול: ישיבות ו'כוללים' יתוגמלו באופן ישיר בהתאם למספר המתגייסים מתוכם. כבר הזכרנו קודם את ההקבלה הקיימת בבת"ס ממלכתיים (של תמרוץ כספי בהתאם לשיעור המתגייסים ליחידות

²⁵ נדגיש שההתפלגות הזו איננה שווה על פני כל הישיבות: במספר ישיבות עילית (כמו ישיבת 'חברון', פוניבז', 'אור ישראל' ועוד) כמעט כל התלמידים הם 'רציניים' (בין השאר – בגין תהליכי מיון וסינון קפדניים); מנגד, ישנן ישיבות לא מעטות שמתקיימות רק על בסיס 'החזקת' נושרים בפוטנציה (כדוגמת ישיבת "שערי יושר", עד שנת 2011). עובדה זו תחייב, מן הסתם, יצירת 'אשכולות' של ישיבות בהתאם לאיכותן.

²⁶ ראו: <https://www.mgketer.org/tanach/5/33/18>

קרבות). כאמור לעיל (ר' הערת שוליים 25), לצורך הפעלת מודל תיגמול בישיבות וביכוללים יש לשער שיהיה צורך ביצירת קטגוריות ('אשכולות') עפ"י רמות שונות של ישיבות ויישום שונה של שיטת התיגמול בהן. ואולם, בעיקרון, לא יהיה כל שימוש בסנקציות, אלא רק בתיגמולים. שיטת התיגמול תהיה דומה, באופייה הכללי, **למודל התקצוב של ות"ת** (ועדת התכנון והתקצוב של המל"ג, המועצה להשכלה גבוהה). נרחיב מעט על המודל הזה:

מודל התקצוב של ות"ת משמש מזה כ-15 שנה להקצאת תקציבים ממשלתיים המיועדים למוסדות ההשכלה הגבוהה (אוניברסיטאות ומכללות). המודל מתבסס על תפוקות הוראה (מספר הסטודנטים במוסד, סוג התואר הנלמד, סוגי הפקולטות) ומחקר (היקף ואיכות הפרסומים, מספר הזכיות במענקי מחקר וכד') של כל מוסד ולפיכך מתגמל באופן דיפרנציאלי את מוסדות ההשכלה השונים, הן על בסיס אינדיבידואלי (מורים וחוקרים במוסד) והן על בסיס מוסדי²⁷. מודל התקצוב המתואר 'נולד' בתוכנית החומש של מערכת ההשכלה הגבוהה, שהכינה ות"ת בשנת 2010, בהובלתו של ראש הות"ת דאז, פרופ' מנואל טרכטנברג, וחולל מהפכה באופן התיכנון והתיפקוד של המוסדות האקדמיים. התוכנית קיבלה את אישור הממשלה ומעוגנת בסמכויות החוקתיות של המל"ג.

▪ **מודל תגמול (אישי):** במקביל לתיגמול המוסדי, תופעל גם מערכת תמריצים יחידנית, ברמת הפרט – זאת באמצעות תוכנית שוקרים (ואופצ'רים) פרוגרסיבית:

- ✓ בתום שירות – 'שובר אישי' (בדומה לפיקדון חיילים משוחררים), מותאם-חרדים.
- ✓ כל חרדי שהגיע לגיל 22 (או גיל סיום הפטור, כפי שייקבע) ולא התגייס – יקבל הודעה על קבלת שובר אישי שכזה, שייכנס לתוקף רק לאחר גמר שירות.
- ✓ עיכוב בתחילת שירות יגרום להקטנת ערך השובר, יחסית למשך העיכוב: למשל, אם דוחה בשנה – עדיין מקבל 80%; בשנתיים – 70%; וכך הלאה.
- ✓ בנוסף לכל הנ"ל, יהיו כל החרדים המגויסים לצה"ל זכאים למענקי תשמ"ש ו/או הת"ש²⁸, בהתאם למצבם הכלכלי והמשפחתי – זאת בנוסף למשכורת החודשית המשולמת לכל חיל בשירות חובה, בהתאם לתפקידו. צירוף כל התשלומים הללו מגיע לכמה אלפי שקלים בחודש.

• **מסגרות דיפרנציאליות בצה"ל:** אלו יופעלו בכל שלושת המערכים – **בחובה** (ואף בטרם-חובה), **בקבע ובמילואים**:

- ✓ פתיחת מסלול **טרם-חובה** ('שוחר טוב') – הכשרה טכנולוגית קדם-צבאית לחרדים.
- ✓ הקמת מסלולי **'ישיבות שילוביות'** – מסגרת משולבת של שירות צבאי עם שהות בפנימייה תורנית-חרדית, בדומה, חלקית, למודל 'ישיבות ההסדר' הקיימות.

²⁷ ראו: [יישום מדיניות המלגות, אגף התקציבים](#)

²⁸ ראו: [כל זכויות הת"ש שצריך להכיר](#)

[שני המסלולים הנ"ל, עקב מיקומם עדיין במרחב האזרחי, טרם הגיוס לצבא, יחייבו השקעת מאמצים לא רק מצד מערכת הביטחון וצה"ל, אלא גם מצד יזמים חרדיים בעלי אומץ ונכונות לפעול בניגוד לרוח הישיבות השמרניות.]

✓ שידרוג מחדש של **מסלולי שח"ר** בצבא – חיילים **חרדים** בשירות חובה במקצועות עורפיים.

✓ ביצוע 'פיילוט' זהירים והדרגתיים של שילוב חרדים (לא חרד"לים!) **בדרג הלוחם**.

✓ קליטת קבוצה קטנה של 'עילויים' והצבתם **ביחידות עילית טכנולוגיות** (כגון 8200) – מהלך שיגרום לשינוי תפיסה בשני הצדדים. יש לציין שממש בימים אלו החלה יוזמה אזרחית בכיוון זה²⁹. יש לקוות שזו 'תפגוש' במהירה היענות ושיתוף פעולה עם גורמי צה"ל ומשרד הביטחון.

✓ גיוס יחידים מובחרים **לקבע**, בקריטריונים זהים לכלל צה"ל. האימפקט – עצום !!

✓ פתיחת ערוץ **מילואים** למבוגרים יותר או לבעלי נתונים נמוכים, עם טירונות מקוצרת של חודשיים-שלושה, לתפקידים עורפיים. גם כאן, האימפקט – עצום !!

במקביל לפעילות התלת-רגלית שלעיל, יש להצביע על סדרת מהלכים שעל צה"ל לנקוט, מחד, על מנת לאפשר את קליטת החרדים לשורותיו; ומאידך, על מנת לשמור על הנורמות המוסדיות של צה"ל עצמו. נכון שלא מדובר במהלך ראשוני לגמרי (כזכור, צה"ל קלט אלפי חרדים במסגרת 'חוק טל', בין השנים 2007-2012), ואולם הכרזה על חוק הגיוס החדש תחייב את **צה"ל בהיערכות מחודשת**, כולל הפקת לקחים מעמיקה מניסיון העבר:

- **עבודת מטה מקיפה** במטרה למזער השפעה בשני הכיוונים. צה"ל יהיה חייב למצוא את שביל הביניים בין יצירת תנאי שירות שיאפשרו לחרדים לתפקד במסגרות הצבא השונות, לבין שמירה על 'רוח צה"ל', הקפדה על זהותו הממלכתית, והימנעות מתהליכי הדתה אי-רברסיביליים. במידה רבה, יאלץ צה"ל לוותר על אופיו ההיסטורי כ'כור היתוך' של החברה הישראלית.
- הקמת **גוף מיוחד** בתוך צה"ל (במסגרת אכ"א), במתכונת של קצין חיל ראשי, שיהיה אחראי על התיאום, הפיקוח ו'התורה' בכל הנוגע לגיוס ולתנאי השירות של החרדים בכלל צה"ל (בדומה למפקדת קצינת ח"ן ראשית בעבר). בשום אופן אין להפקיד אחריות זו על מפקדת הרבנות הצבאית הראשית, אך גם הגוף האכ"א יצטרך להיות משוחרר מלחצים ישירים של מנהיגות הציבור החרדי (כצד התייעצות ושיתוף פעולה מכבד אֶהְיֶה).
- במסגרת בקו"ם – יצירת **סדנת הכנה** (Orientation), שתספק מידע לגבי תחומי ותנאי השירות השונים לחרדים ותהיה מכאונת גם להורדת 'סף ההתנגדות' בקרב המתגייסים החרדים.

*

²⁹ ראו: [המיזם הלאומי לשילוב חרדים בהייטק | המסלול החרדי ליחידות העילית הטכנולוגיות במערכת הביטחון](#)

סיכום

הצגנו כאן את פירוט הצעדים האופרטיביים עליהם אנו ממליצים כדרכים אפשריות לפתרון בעיית גיוס החרדים. נחזור ונדגיש כמה מהתנאים המקדימים הנדרשים לשם כך:

- המתווה המתואר לעיל יעוגן בחוק גיוס שיאושר בכנסת ויקבל את תמיכת בג"צ – גם אם ה'צודק' ייאלץ להתקפל בפני ה'חכם'. אין יותר אפשרות להסתפק ב"הסדרים", או בסטטוס-קוו חדש.
- על מנת להגיע להחלטה כזו שתעבור בכנסת יהיה צורך בתהליך אינטנסיבי של שיח משותף, ויתורים ופשרות משני הצדדים והגעה להסכמה משותפת.
- האתגר העיקרי הוא בהגעה להסכמה עם מנהיגי הציבור החרדי. אלו מתחלקים לשניים: המנהיגות הפוליטית (ח"כים ושרים חרדים) והמנהיגות הרוחנית ("הגדוילים", ראשי העדה הליטאית והש"סית, ואדמו"רי החצרות החסידיות הגדולות). רק הגעה להסכמה מלאה איתם תאפשר לר"מים ולראשי הישיבות והכוללים למלא אחר מתווה הגיוס שתואר לעיל. כפי שצינו לעיל, הסכמה שכזו מותנית במידה רבה במצב הקואליציוני-פוליטי.
- הבעייתיות הממושכת והכואבת של אי-השוויון בנשיאה בנטל בשל אי גיוסם של החרדים עלולה להתחלף בקלות ובמהירות בבעייתיות כואבת אף יותר בשל עצם גיוסם במספרים גדולים לתוך צה"ל. על צה"ל מוטלת האחריות הכבדה שלא לתקן עיוותי עבר בקלקולים חדשים – זאת באמצעות בנייה זהירה ומושכלת של מנגנוני הקליטה, השילוב וההפעלה של המתגייסים החרדים לשורותיו.

*

נסכם את עבודתנו זו בציטוט מדברי הסיכום של וועדת טל, באפריל 2000³⁰. הדברים שנכתבו לפני כמעט רבע מאה נכונים ומדויקים גם להיום:

"מוסכם על הכל, כי במצב הקיים... נדרשת תבונתו של חייט אומן ולא פסקנותו החותכת של אזמל מנתחים. תבונת האומן משמעותה העדפת יצירתו של נתיב שניתן לילך בו, גם אם הוא עקלקל וארוך, על פני נתיב ישר וקצר המוביל אל מבוי סתום".

*

*

*

³⁰ דו"ח הוועדה לגיבוש ההסדר הראוי בנושא גיוס בני ישיבות ("ועדת טל"), פרק ו', 'סוף דבר'.
[דו"ח הוועדה לגיבוש ההסדר הראוי בנושא גיוס בני ישיבות \("ועדת טל"\), פרק ו', 'סוף דבר'.](#)

neaman.org.il

מוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית | קרית הטכניון,
חיפה 3200003 | טל. 04-8292329 | info@neaman.org.il

חברה